

Драйзер Теодор

Біографія

ДРАЙЗЕР, Теодор (Dreiser, Theodore — 27.08.1871, м. Терре-Хот, шт. Індіана — 28.12. 1945, Голлівуд) — американський письменник. Народився у невеличкому містечку Терре-Хот в сім'ї німецьких іммігрантів. Батько, Джон Пол Драйзер, ревний католик, людина працювита і чесна, належав до розряду невдах. Сім'я злидарювала, у пошуках кращої долі переїжджала з місця на місце, з однієї общини в іншу. Теодор був останньою, дванадцятою дитиною. Матір, Сара Драйзер, жінка неписьменна, але мудра та добросерда, сильна та самовіддана, намагалася скрасити життя сім'ї, але дитячі спогади Драйзера невеселі. Навчання у прихідській школі для сором'язливого тугодума, яким він був тоді, стало справжньою мукою. Він рано почав заробляти на прожиття: був рознощиком газет, розносив білизну, збирав квартирну плату, працював у торговця залізними виробами і сам торгував урозрайб, підсобним робітником на залізниці, мив посуд в одному із ресторанчиків Чикаго. Тут він пройшов свої "університети". У справжньому університеті у Блумінгтоні (штат Індіана) йому пощастило провчитися лише рік завдяки допомозі шкільної вчительки, котра заплатила за його навчання. На початку 1892 р. Д. поталанило влаштуватися репортером у чиказьку "Дейлі ньюс". Змінюються міста та редакції: Сент-Луїс, Клівленд, Пітсбург, Нью-Йорк. Розширюється коло тем, він успішно опанував ремесло газетяра. Драйзера включили у бібліографічний довідник 1899 р. "Who's Who in America" з вказівкою професії — письменник-журналіст.

1890-і та 1900-і роки в американській журналістиці були ознаменовані виступами "розгортачів бруду", як згодом із легкої руки Т. Рузвельта назвали письменників, котрі повстали проти традиції "добропристойності" в літературі та прагнули відтворювати життя таким, яким воно було насправді, поставивши в центр своєї програми боротьбу за інтереси "маленької людини". Драйзер пристав до них. Як і всі його ровесники, він зазнав значного впливу еволюціонізму, пережив захоплення соціал-дарвінізмом і прагматичною етикою. Погляди Драйзера зблизили його з письменниками об'єктивного, або натуралістичного, напрямку, хоча до жодної школи він не належав і свої шляхи прокладав самостійно. Думка про те, що Драйзер — це "другий Золя", помилкова. Володарем його дум був О. де Бальзак. Найважливіше, чим Драйзер завдячує Бальзакові, це відкриттям домінант характеру молодого людини, котра стоїть на порозі життя, кидає йому виклик, котра натхненна мрією про успіх.

Переконавшись у тому, що інтерес до життя в американців пов'язаний із нетерплячим очікуванням успіху, Драйзер вирішив досліджувати психологію обділеного та честолюбного "шукача щастя", і об'єктом його зацікавлень стало американське суспільство. Першим кроком на цьому шляху був роман "Сестра Керрі" ("Sister Carrie", 1900), який критика зустріла вороже і він відразу ж був заборонений через "непристойність".

У центрі роману — історія юної провінціалки, котра прибула в Чикаго у пошуках роботи. Керрі — дівчина, сповнена непевних бажань, без чітких моральних принципів. Пройшовши етап пошуків роботи та зазнавши нудьги від самої роботи, Керрі стає легкою здобиччю комівояжера Друе, котрого вона незабаром залишить заради Герствуда. Управитель фешенебельного бару Герствуд — єдиний герой Драйзера, котрий зазнав справжньої "трагедії пристрасті", — покидає сім'ю та жертвує становищем заради Керрі, з якою втікає у Нью-Йорк. Тут йому не таланить. У той час як він опускається вниз, Керрі, боячись бідності, починає шукати для себе шлях угору сама. Несподівано вона відкриває в собі артистичний талант. Він допомагає їй висловити притаманну всім людям тугу за ідеалом. Ніжність, яка жила у глибинах її душі і, очевидно, вабила до неї Герствуда, не завадила їй його залишити. У той час як Герствуд, ставши жалюгідним злидарем і вирішивши, що "гра закінчена", наклав на себе руки у брудній нічліжці, Керрі, з артистки кордебалету перетворившись у зірку естради, у розкішному номері гостини-ці "Волдорф" читає роман О. де Бальзака. Вибір Драйзера "Батька Горіо" прикметний: драма Герствуда схожа на трагедію цього "буржуазного короля Ліра".

Драйзер був першим, хто сказав американцям: "Ось ви які!" Критиків обурило те, що його героїня уникла кари. Драйзер публічно визнали "ганьбою Америки", і перед ним зачинилися двері більшості журналів. За три роки зaledве поталанило опублікувати декілька статей. Матеріальна скрута змусила його повернутися до фізичної праці на залізничній колії.

1905 рік він знову зустрів у редакторському кріслі. Драйзер — співробітник компанії "Баттерік паблікейшнс", у його віданні три жіночі журнали, де поряд із рекламою мод, фасонами та викрійками публікувалася всіляка всячина про дім і сім'ю. Драйзер водночас співпрацював з "розгрібачами бруду". Журналістика стала доброю школою, де виховався мужній талант Драйзера-романіста.

У 1911 р. вийшов друком другий роман Драйзера, розпочатий ним десять років тому, тепер він називався "Дженні Герхарт" ("Jennie Gerhardt"). В основі сюжету двох його перших романів — реальні факти із життя сестер письменника. "Дженні Герхарт" — це своєрідне дзеркальне відображення "Сестри Керрі". Дженні також походить із бідної сім'ї, і зваблює її, як і Керрі, людина з вищих кіл. Але Дженні, на відміну від Керрі, байдужа до багатства, вона створена для глибокого та вірного кохання.

Після виходу "Дженні Герхарт" Драйзер розпочав роботу над масштабним романом про бізнес. Ця тема віддавна цікавила його як журналіста. На початку століття йому доводилося брати інтерв'ю у мільйонерів Карнегі, Армора, Філда, писати нариси про монополістів, некоронованих королів США. Свого часу його вразила історія Ч. Йеркса, котрий, розпочавши трамвайної афери та в'язниці у Філадельфії, пізніше "завоював" Чикаго, Нью-Йорк і Лондон і став мультимільйонером. Драйзер заповзвся вивчити біографію Йеркса та інших "династій неотесаних вискочок". Він навіть перетнув Атлантику, щоб мати уявлення про європейське оточення Йеркса, котрий став прототипом Франка Каупервуда. В особистості Йеркса Драйзера приваблював

розмах, те, що він утверджувався не лише в бізнесі, а й у коханні та мистецтві. Під час роботи задум розростається, виникла ідея трилогії. У 1912 р. з'явилася її перша частина — "Фінансист" ("The Financier"), у 1914 вийшла друга — "Титан" ("The Titan"), а згодом і заключний роман — "Стоїк" ("The Stoic"). Драйзер досліджує анатомію та філософію Успіху. Показавши зсередини роботу розуму та душі свого героя, письменник прослідковує етапи його перетворення в "титана".

Роман побудований як біографія Каупервуда, своєрідне життя фінансового магната. Головний герой — фінансист-філософ, що надає йому масштабності та величі. У поглядах Каупервуда на життя та людину, у його роздумах і міркуваннях про смисл існування прослідковуються постулати філософських та інших наукових доктрин, якими захоплювався сам Драйзер. Інтелектуальні пошуки Каупервуда роблять його до певної міри двійником автора.

Титанізм, або демонізм, Каупервуда споріднює його з "надлюдиною" Ф. Ніцше, оскільки він підвладний лише одному закону — закону власних бажань. Багатство — не мета, а засіб, що дозволяє Каупервуду жити, керуючись девізом: "Мої бажання понад усе". З часом його бажання набувають більш метафізичного характеру, зростає його "душевний і духовний голод", потяг до краси як до передвісниці істини. Пошуки "втіленого ідеалу", врешті-решт, приводять його до Береніс, у котрій поєднуються дві основоположні ілюзії — кохання та мистецтво. "Жах і диво" життя, на думку Драйзера, полягає в тому, що індивідуальність реалізується в ілюзії, яка є єдиною реальністю. Жертвою цього трагічного парадоксу стає Каупервуд.

Зацікавленість Драйзера наукою, мистецтвом, соціальними теоріями звела його в довоєнні роки з бунтівними мешканцями Гринвіч-вілледжу, завсідників якого С. Льюїс влучно назвав "люмпен-інтелігентами". Тут зустрічалися письменники та художники, агітатори та мислителі, поборники фемінізму та еґеніки. Тут, у Гринвіч-вілледжі, зустрів він героїнь своєї майбутньої "Галереї жінок" ("A Gallery of Women", 1929). Багато чого з побаченого та почутого тут Драйзер переніс на сторінки "Титана" і, особливо, нового роману.

"Геній" ("The Genius", 1915) — книга про природу мистецтва та роль художника. Юджин Вітла — головний герой, як свого часу Френк Каупервуд, викликає неприязнь і роздратування навколишніх своєю яскравою індивідуальністю. Юджин Вітла — обдарований художник. Драйзер відважно порушив існуючу традицію "добропристойності" в літературі, його герой повстав проти заскорузлості академізму та салонної красивості. Обставини змушують героя взятися за роботу в рекламному агентстві. Ставши респектабельним членом суспільства, Вітла зраджує самого себе. Творча криза поглиблюється душевною: одружений (до того ж, дружина вагітна), він закохується у юну дівчину. Гордіїв вузол розв'язується трагічно: помирає під час пологів дружина, залишивши йому дочку; покидає його і Сюзанна. Юджина Вітла спочатку охоплює апатія. Вихід із кризи пов'язаний із зацікавленням теософією, релігійними культами містичного штибу, філософією. Під час шукань він відкриває нову сферу — "велике мистецтво снів", де сон рівнозначний "ілюзії". Юджин Вітла

доходить того ж висновку, що й Френк Каупервуд: справжня реальність перебуває поза межами і лише мистецтво здатне її змінити.

Через рік після виходу роману "Західне товариство з боротьби з пороком" добилося його заборони. На захист "Генія" виступили багато письменників, зокрема Д. Лондон, С. Льюїс, Г. Веллс, А. Беннет. У 10—20-х рр. набрав сили яскравий публіцистичний талант Драйзера. Він видав дві книги нарисів — "Сорокалітній мандрівник" ("A Traveller at Forty", 1913) і "Канікули уродженця Індіани" ("A Hoosier Holiday", 1916), де подорожні нариси (він мандрував Англією, Францією, Німеччиною у 1911 р., а згодом перетнув усю Америку) поєднані зі спогадами та роздумами письменника про сучасність, суспільство, особистість і мистецтво. Прикметно, що одночасно з роботою над "Титаном" і "Генієм" він накидав план багатотомної автобіографії. У 1916 р. завершив її перший том "Світанкова зоря" ("Dawn"). Другий том "Книги про самого себе" ("A Book of Myself") був закінчений у 1919 р., але вийшов друком у 1922 р. На межі 10—20-х років Д. наче підбивав попередні підсумки, збирав раніше написані п'єси, оповідання, нариси, доповнював їх новими та видав кілька збірок, поміж яких "Дванадцять мужчин" ("Twelve Men", 1919), "Кольори великого міста" ("The Colour of a Great City", 1923). Мимохіть виник задум нового роману, який стане його тріумфом.

"Американська трагедія" ("An American Tragedy", 1925) виникла з декількох рядків кримінальної хроніки. На початку століття американські газети писали про вбивство якимось Джиллетом вагітної коханої, котра стала перешкодою на його шляху до корисливого весілля. Вбивцю було страчено. У 1924 р. задум роману визрів. Драйзер не приховував схожості історії свого героя Клайда Гріфітса з історією Джиллета. Письменник відвідав місце реального злочину — Лікурґ, щоб проіннятися його атмосферою.

Клайд Гріфітс, юнак із бідної багатодітної сім'ї вуличних проповідників, у міру марнославної і гордовитий, але без освіти, життєвої тям, енергії, набувши певного — вельми сумнівного — життєвого досвіду під час роботи в готелі Канзас-сіті, потрапляє в Лікурґ, де отримує посаду на фабриці багатих родичів. Тут він познайомився та зблизився з робітницею Робертою Олден. Незабаром йому трапилася нагода увійти у світ господарів Лікурґа. Дочка одного із багатіїв, Сандра Фінчлі, закохалася в Клайда. А в цей час з'ясовується, що Роберта сподівається дитини. У Клайда виникає намір позбутися її, він продумує план убивства і запрошує Роберту покататися на човні, під час прогулянки вона гине. У Клайда не стало духу вбити, допоміг випадок. Попри це його звинуватили у смерті Роберти і стратили на електричному стільці. Такою є сюжетна канва роману.

Образ Клайда Драйзер створює шляхом скрупульозного нагнітання деталей, подробиць, які, нашаровуючись, створюють образ юнака, котрий змалку мріє потрапити за "високі стіни", у недоступний світ багатих людей. Незвичайність роману в тому, що роль трагічного героя дісталася не Каупервуду, не Юджину Вітлі, а ординарній особистості.

"Американська трагедія" при всій масштабності, багатоплановості дуже цільна

книга, підпорядкована єдиному задуму. Таке враження створює не постать героя, а логіка розвитку його долі, ім'я якій — Неминучість. Художній зір Драйзера дозволив йому розгледіти у звичайній кримінальній справі трагедію долі.

Спрага нового, дух пошуку спонукали Драйзера наприкінці 20-х років поїхати в СРСР. Його зацікавив "колосальний експеримент, що проводився в масштабах цілої держави". Результатом двомісячного перебування в Союзі стала книга "Драйзер дивиться на Росію" ("Dreiser Looks at Russia", 1928), де є спогади про Київ, Харків, Одесу та інші міста України. Драйзер не претендував на вичерпний аналіз побаченого. Він усвідомлював, що його враження поверхові: "Я знаю дуже мало правди про умови в Росії". Слід зауважити, що письменник в цілому приймав ідеї комунізму, це підтвердив і його вступ у Компартію США незадовго перед смертю.

У 1932—1933 рр. Драйзер спільно з Дж. Натаном, Е. Бойдом, Ю. О'Нілом заснував журнал "Амерікен спектейтор", намагаючись згуртувати ліві інтелектуальні сили в їхній антивоєнній та антифашистській боротьбі. Багато з написаного в цю "політичну декаду" увійшло в публіцистичні книги "Трагічна Америка" ("Tragic America", 1931) й "Америку варто рятувати" ("America Is Worth Saving", 1941).

Наприкінці життя Драйзер закінчив роман "Оплот" ("The Bulwark", 1946), в центрі якого історія фінансиста Солона Барнса, котрий опинився в ролі сучасного Іова. Пафос поразки, присмак гіркого розчарування споріднює "Оплот" зі "Стоїком" (1947), над яким Драйзер працював одночасно, але так і не встиг закінчити. Те ж саме відчуття даремно прожитого життя переживає і Френк Каупервуд, його мучать такі самі думки про марність його титанічної боротьби за багатство та владу. Герої Драйзера наприкінці життя намагаються знайти опертя у вічних цінностях.

Драйзер також до самої смерті продовжував свій безнастанний духовний пошук. Дороги шукань привели його в конгрегаційну церкву, куди він почав ходити до причастя, і в комуністичну партію. І в першому, і в другому випадках ним керувала віра в Ідеал, котра, як це не дивно, узгоджувалася з його позитивістськими переконаннями. Ця віра освітлює зсередини все, створене Драйзером.

Українською мовою окремі твори Драйзера переклали М. Коваленкова, М. Івченко, Л. Смілянський, І. Буше, Л. Ященко, О. Кундзіч, Е. Ржевуцька, М. Дмитренко та ін. Г. Іонкіс